

มรดกทางวัฒนธรรม เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หลังวิกฤติโควิด-๑๙

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย

**มรดกทางวัฒนธรรม
เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
หลังวิกฤติโควิด-๑๙**

มรดกทางวัฒนธรรม
เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
หลังวิกฤติโควิด-๑๙

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย

 สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๒๕๖๕

๒๐๐.-

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย

มรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนหลังวิกฤติโควิด-๑๙/

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย

๑. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. ๒. วัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว.

๓. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.

๓๓๘.๔๗๙๑

ISBN (e-book) 978-974-03-4114-7

สพจ. ๒๕๖๗

asskunคำวิชาการสู่สังคม

Knowledge to All

www.cupress.chula.ac.th

สิทธิในการผลิตและพิมพ์หนังสือเล่มนี้เป็นของสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแต่ผู้เดียว

การผลิตและการลอกเลียนหนังสือเล่มนี้ไม่ว่ารูปแบบใดทั้งสิ้น

ต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จัดทำโดย สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๖๕

www.cupress.chula.ac.th [CUB๖๔๐๙๐๑๖]

โทร. ๐-๒๒๑๘-๓๕๖๒-๓

บรรณาธิการอำนวยการ : นางอรทัย นันทนาคิตย์ รองศาสตราจารย์ ดร.อรัญ หาญสืบสาย

กองบรรณาธิการฝ่ายวิชาการ : ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ปิยนดา บุนนาค

รองศาสตราจารย์ ดร.พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์

รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ศิษณุ พันธุ์เจริญ

รองศาสตราจารย์ ดร.วิมลวรรณ พิมพ์พันธุ์

ผู้ประสานงาน : วาสนา ชำเ็น

พิสูจน์อักษร : อรฤดี เสมาเงิน

ออกแบบปกและรูปเล่ม : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้จัดจำหน่าย : ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

โทร. 0-2218-9872 โทรสาร 0-2254-9495

Call Center (จัดส่งทั่วประเทศ) โทร. 0-2255-4433

http://www.chulabook.com

ร้านค้าติดต่อ : แผนกขายส่ง สาขาหัวหมากโทร. 0-2374-1375-6 โทรสาร 0-2374-1374

customer@cubook.chula.ac.th, info@cubook.chula.ac.th

Apps: CU-eBook Store

ความนำ

มรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืนหลังวิกฤติโควิด-๑๙

แรงบันดาลใจที่ผู้เขียนประสงค์เขียนหนังสือเล่มเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เนื่องจากเคยบรรยายสาระเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เคยแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นกับนักศึกษาในฐานะคนรุ่นใหม่ด้วยการลงภาคสนามตั้งแต่ราว พ.ศ. ๒๕๔๕ ทำให้เห็นว่าเมื่อเกิดปรากฏการณ์การระบาดไวรัสโคโรนา หรือ โควิด-๑๙ ที่คร่าชีวิตมนุษยชาติไปจำนวนมาก สร้างความเสียหายทางสังคมและเศรษฐกิจอย่างมหาศาลและมีที่ท่าจะระบาดยาวนานจนไม่ทราบว่าจบลงเมื่อไร เวลานี้ โลกภายใต้อิทธิพลโควิด-๑๙ ทำให้ประจักษ์แล้วว่าวิกฤติและหายนะที่ชาวโลกกำลังเผชิญเป็นความจริง เพราะเพียงแค่มนุษย์หยุดโลก หยุดเดินทางท่องเที่ยวในช่วงโควิด-๑๙ ระบาดช่วงแรกคือปลายปี ๒๕๖๒ ธรรมชาติหลายแห่งฟื้นตัวขึ้นอย่างน่ามหัศจรรย์

นิตยสาร สารคดี ฉบับที่ ๔๒๓ (มิถุนายน ๒๕๖๓) ที่จัดทำขึ้นโดยเน้นสาระการแพร่ระบาดของโควิด-๑๙ ในหลายแง่มุม เช่น เมื่อมนุษย์ (ยอม) หยุด ธรรมชาติได้ฟื้นฟู วิถีชีวิตครั้งนี้ทำให้หลายประเทศใช้มาตรการเข้มข้นอย่างพร้อมเพรียงกันเพื่อควบคุมการระบาดด้วยการปิดบ้านปิดเมือง และกึ่งปิดกึ่งเปิด ทำให้มนุษย์ทั่วโลกหยุดเดินทาง โดยเฉพาะการเดินทางท่องเที่ยว สำหรับประเทศไทย จึงเป็นการคืนบ้านให้ธรรมชาติ “ท้องทะเล แหล่งน้ำ มหาสมุทร ได้ฟื้นตัว สัตว์ป่าเร่ร่อน แม้แต่ดวงดาวบนท้องฟ้าก็มองเห็นชัดเจนขึ้น จากการลดลงของมลภาวะทางอากาศ” (ฐิติพันธ์ พัฒนมงคล “คืนบ้านให้ธรรมชาติ เมื่อโรคระบาดเปลี่ยนโฉมโลก” หน้า ๑๔๐)

อีกหนึ่งแรงบันดาลใจที่ทำให้ผู้เขียนมีความประสงค์อย่างแรงกล้าที่จะเขียนหนังสือกึ่งวิชาการที่อ่านไม่ยากนักคือ เมื่อยี่สิบกว่าปีมาแล้วหรือราว พ.ศ. ๒๕๓๙-๒๕๔๐ ผู้เขียนได้เข้าร่วมสัมมนาวิชาการที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ร่วมกับองค์กรอื่น ๆ จัดขึ้น เกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ผู้เขียนรู้สึกตกใจกับคำพูดของวิทยากรท่านหนึ่งที่ว่า “พบขวดเปียร์ลีส์แสนขวดที่เกาะพีพี” นี่เป็นภาวะอันตรายอย่างยิ่งของประเทศไทย เป็นภาระหน้าที่ที่พวกเราทุกคนจะต้องช่วยกันสร้างแนวคิดและปฏิบัติให้เกิดผลจริงจัง เพื่อนำมาสู่ความยั่งยืนของการท่องเที่ยว ยั่งยืนทั้งทุนธรรมชาติ ทุนวัฒนธรรม และรายได้ทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนไปพร้อมกันอย่างบูรณาการ หนังสือชื่อ “มรดกทางวัฒนธรรมไทยเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน” จึงเกิดขึ้นเพื่อหวังเป็นส่วนหนึ่งต่อการพัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยกิจกรรมการท่องเที่ยว และรัฐบาลประสงค์ให้เป็นรายได้หลักของประเทศ เรื่องนี้เราทำได้ หากพวกเราช่วยกันบริหารจัดการอย่างบูรณาการจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะจาก “ผู้ถูกเที่ยว” หรือชุมชนคนเล็กคนน้อยที่เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยววนั้น ๆ ที่มีกระจายอยู่ทั่วประเทศไทย ตามลักษณะความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรมของประเทศไทย

วิกฤติโควิด-๑๙ การท่องเที่ยวไทยได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง เหตุหนึ่งอาจเพราะมุ่งเน้นเฉพาะนักท่องเที่ยวต่างชาติเพื่อสร้างรายได้ให้ได้มากที่สุด แต่การมีรายได้ค่อยเป็นค่อยไป มีกินได้นาน ๆ แบบ “น้ำซึมบ่อทราย” โดยพิจารณาแนวคิด แนวปฏิบัติที่ (ที่ต้องพยายาม) ทำให้ได้จริงจาก ๒ คำนี้ **วัฒนธรรมการท่องเที่ยว – การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม** บูรณาการกับพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในองค์พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ ๙ คนไทยสามารถเชื่อมโยงให้เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวได้ในทุกมิติเพื่อให้เกิด new normal นั่นคือการท่องเที่ยวแนวใหม่อย่างยั่งยืน

วัฒนธรรมการท่องเที่ยว (The Culture of Touring) เป็นรูปแบบแบบแผน เป็นหลักการในการเป็น “ผู้เที่ยว” หรือนักท่องเที่ยวที่ดี เป็นกติกามารยาทที่จำเป็นเมื่อเราออกไปท่องเที่ยว โดยเฉพาะในแถบถิ่นที่มีวิถีชีวิตหรือภูมิ-วัฒนธรรมที่แตกต่างจากวิถีที่ผู้เที่ยวคุ้นเคย นอกจากนี้ วัฒนธรรมการท่องเที่ยวยังมีประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยวในเรื่องความปลอดภัย ความประหยัด และความสะดวกสบายที่จะได้รับในขณะที่ท่องเที่ยว ณ ที่ถือนั้น ๆ

วัฒนธรรมการท่องเที่ยว จึงเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวอันพึงประสงค์ที่จะทำให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสถานที่ต่อสภาพภูมิศาสตร์ ธรรมชาติ ต่อวัฒนธรรม ต่อวิถีชีวิตของ “ผู้ถูกเที่ยว” ซึ่งก็คือชาวบ้านหรือกลุ่มชาวบ้านหรือชุมชนที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับแหล่งท่องเที่ยววนั้น ๆ

ในขณะเดียวกัน การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Tourism) ก็เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่สำคัญและเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะสร้างความอยู่รอดของสังคมนั้น ๆ โดยเฉพาะสังคมประเทศไทย ประเทศที่ได้ชื่อว่ามีมรดกทางวัฒนธรรมสูงมากชาติหนึ่งในโลกไม่ว่า โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี ความเชื่อ วิถีชีวิต อาหารไทย มวยไทย รวมทั้งธรรมชาติที่มีลักษณะหลากหลาย และตั้งอยู่ในภูมิภาคหนึ่งี่เชื่อมโลกตะวันออกและตะวันตก สิ่งสำคัญที่สุดคือการที่คนไทยรู้จัก

ผสมผสานวัฒนธรรมจากความหลากหลายของเชื้อชาติในบ้านเมืองของเราจนเกิดความเป็นอัตลักษณ์ที่ได้รับความสนใจจากชาวต่างชาติ บนพื้นฐานของความมีน้ำใจ น้ำใจเมตตาอาทรของคนไทย ทั้งนี้เพราะลักษณะโครงสร้างสังคมไทย ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ทรงดำรงสถานภาพ “เอกอัครศาสนูปถัมภก” ที่จะทรงอุปถัมภ์ค้ำชูทุกชนชาติ ทุกศาสนา ทุกวัฒนธรรมให้อยู่ร่วมกัน อย่างกลมกลืนและกลมเกลียว

แต่การสร้างความปลอดภัยให้ประเทศไทยผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ต้องเกิดจากความตระหนักรู้ของประชาชน ชาวบ้าน ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย กับแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ มิใช่การบริหารจัดการเฉพาะที่สั่งการหรือออกแบบมาจากหน่วยงานรัฐบาล หรือเอกชนรายใหญ่ที่มาลงทุนในพื้นที่นั้น ๆ เท่านั้น เรื่องนี้ไม่สามารถผูกขาดให้เป็นเรื่องของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ จำเป็นที่จะต้องร่วมมือกัน อย่าง “บูรณาการ” ทั้งความรู้ทางวิทยาศาสตร์ (การพยากรณ์อากาศ โรคระบาด) มนุษยศาสตร์ (ชมศิลปะ ชมการแสดง นันทนาการ) และสังคมศาสตร์ (การบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มานุษยวิทยาวัฒนธรรม) ครอบคลุมหลายหน่วยงานของราชการ รัฐวิสาหกิจ องค์กรทางสังคม NGO ส่วนที่สำคัญที่สุดคือ ภาคประชาชนหรือ “ผู้ถูกเกี่ยว” เพราะแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่อยู่ตามต่างจังหวัด มีความใกล้ชิดผูกพันกับชาวบ้าน เราจะฝากให้ชาวบ้านช่วยกันดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ให้คงสภาพอย่างดีและยืนนานได้อย่างไร ทุกคนจึงจำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการลงทุน และรับผิดชอบต่อแทนในอัตราที่เป็นธรรมและยั่งยืน เช่นกัน คือเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ร่วมกันแม้ไม่มากนักในแต่ละครั้ง (trip) แต่สามารถเก็บได้ต่อเนื่องยาวนาน เข้าลักษณะ “น้ำซึมบ่อทราย” มิใช่แบบ “ไฟไหม้ฟาง”

ดังนั้น การผลักดันให้เกิด “การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม” จึงเป็นทั้งความยากและความง่ายที่ท้าทายคนไทยทั้งประเทศ

ยาก เพราะต้องมีการบูรณาการและต้องใช้เวลา ใช้ความอดทน ต้องรอคอย ต้องเรียนรู้จากพื้นฐานงานวิจัย งานวิชาการมากมาย อันนับว่าสวนกระแสกับลักษณะนิสัยของคนปัจจุบันที่ต้องการเห็นผลรวดเร็วทันใจ เพื่อให้มีเงินทองไหล

มามาก ๆ นอกจากนั้น คือการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว มิให้หลังทะเลักเข้าประเทศ จึงเป็นความท้าทายภาวะ “อยากรวยมาก ๆ” ของรัฐบาลและผู้ประกอบการท่องเที่ยวอย่างยิ่ง

ง่าย ก็เพราะทุนทางวัฒนธรรมในบ้านเมืองประเทศไทยนั้น มีอยู่แล้ว มากมายหลากหลาย อันเกิดจากสภาพภูมิศาสตร์หรือข้อบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่มีความหลากหลาย ความหลากหลายทางชีวภาพย่อมนำมาสู่ความหลากหลายทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมบางอย่างของไทยสูญหายไปไม่ต่างจากในหลายประเทศ บางอย่างเปลี่ยนแปลงจนน่ากลัวอันตราย เช่น ประเพณีสาดน้ำสงกรานต์ แต่หลายอย่างได้รับการพัฒนาต่อยอดโดยยังสามารถรักษารากเหง้าไว้ได้อย่างน่าชื่นชม เช่น กระบวนเรือพยุหยาตราโดยชลมารค อาหารไทยทั้งตำรับวังและตำรับชาวบ้าน มวยไทย แพทย์แผนไทย ดนตรี มหรสพ การละเล่น ศิลปหัตถกรรม โดยเฉพาะอาหารไทยเพื่อการท่องเที่ยวที่หากบริหารจัดการได้ดีแล้ว ยังระดมเงินตราเข้าประเทศได้อีกมาก จากแหล่งปลูกข้าวขนาดใหญ่ ข้าวพันธุ์คุณภาพ แหล่งสมุนไพร ชั้นเยี่ยม และวัตถุดิบทำอาหารที่ยังอุดมสมบูรณ์หากคนไทยสามารถจัดการให้ “กินตามฤดูกาล” ได้

สรุปว่า วัฒนธรรมการท่องเที่ยวหรือการท่องเที่ยวอย่างมีวัฒนธรรม เป็นกติกามารยาทในการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความยั่งยืน และควรเป็นสิ่งที่ตามมากับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม สองคำนี้ มีความหมายที่แตกต่างกัน แต่มีเป้าประสงค์เดียวกัน คือ ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจะต้องเกิดทั้งแก่ “ผู้เที่ยว” และ “ผู้ถูกเที่ยว” เพราะผู้เที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมนั้น ๆ โดยปรุงแต่งน้อยที่สุด จึงไม่ต้องมีค่าใช้จ่ายมากเกินไป เป็นการท่องเที่ยวที่ให้เกียรติแหล่งท่องเที่ยว และเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ท้ายสุดคือผลประโยชน์ของผู้เที่ยวและผู้ถูกเที่ยว ตลอดจนเกิดความสุขทางธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ

ในหนังสือเล่มนี้ได้แบ่งการนำเสนอเป็น ๓ ภาค คือ ภาคที่หนึ่ง วัฒนธรรมการท่องเที่ยวหรือข้อพึงปฏิบัติของนักท่องเที่ยวเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เน้นสาระ

ที่เป็นนามธรรม ภาคที่สอง การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งมีเนื้อหาด้านรูปธรรม มีข้อมูลรายละเอียดมากกว่าภาคแรก เพราะเป็นทุนหรือต้นทุนทางวัฒนธรรมและธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวทั้ง ๖ ภูมิภาคของประเทศไทย ภาคที่สาม วิเคราะห์สรุปความเป็นหนึ่งเดียวของวัฒนธรรมการท่องเที่ยว - การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน คำว่า ยั่งยืนที่เราใช้กันบ่อย ๆ นั้น จึงมีความหมายลึกซึ้งที่ต้องทำความเข้าใจรายละเอียด ดังนำเสนอในหนังสือเล่มนี้

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย

๙ มิถุนายน ๒๕๖๔

สุขุมวิท ๘๑ กรุงเทพฯ

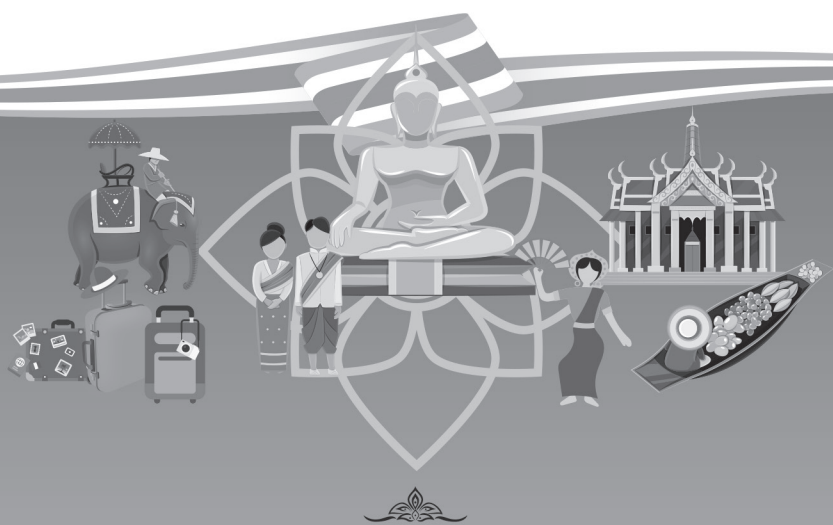
สารบัญ

หน้า

ความนำ	ก
ภาคที่ ๑ วัฒนธรรมการท่องเที่ยว.....	๑
ภาคที่ ๒ การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม.....	๔๓
๒.๑ แนวการศึกษา วัฒนธรรมการท่องเที่ยว.....	๔๕
และการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม	
๒.๒ ภาคกลาง วัฒนธรรมข้าว-น้ำ ในที่ราบลุ่มภาคกลาง.....	๕๓
๒.๓ ภาคตะวันออก-มรดกวัฒนธรรมภาคตะวันออก.....	๗๑
๒.๔ ภาคตะวันตก-ภูมิปัญญาจากถิ่นตะวันตก.....	๙๕
๒.๕ ภาคอีสาน-ภูมิปัญญาบรรพชนภาคอีสาน.....	๑๐๕
ฮีตสิบสองคองสิบสี่	
๒.๖ ภาคเหนือ-วิถีไทยล้านนาและสี่แสนชีวิตชาวภูดอย.....	๑๑๕
๒.๗ ภาคใต้-ความกลมกลืนวิถีจีน ไทยพุทธ มุสลิม.....	๑๓๓
ในภาคใต้	

ภาคที่ ๓ สรุป วิเคราะห์.....	๑๔๙
• ความเป็นหนึ่งเดียวของวัฒนธรรมการท่องเที่ยว	
• การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน	
บรรณานุกรม.....	๑๗๗
ภาคผนวกที่ ๑	๑๘๙
ภาคผนวกที่ ๒	๑๙๖
ภาคผนวกที่ ๓	๒๐๙
ประวัติผู้เขียน	๒๑๑

ภาคที่ ๑

วัฒนธรรมการท่องเที่ยว

วัฒนธรรมการท่องเที่ยว

แนวคิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism) ๗ ประการ

๑. ทั้งผู้เที่ยวและผู้ถูกเที่ยว มีความรับผิดชอบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยว ต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม
๒. เป็นการท่องเที่ยวที่ทำให้ผู้เที่ยวและผู้ถูกเที่ยว ได้รับความรู้และประสบการณ์เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสังคม-วัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ
๓. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ผลตอบแทนอย่างยั่งยืนยาวนานแก่ผู้ประกอบการ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชุมชน ชาวบ้าน ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ
๔. เป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายศักดิ์ศรีของชุมชนหรือชาวบ้านที่เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ
๕. เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม-วัฒนธรรมและให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจอย่างสมดุล (มีเหตุผล สมราคา ไม่น้อยไป ไม่มากเกินไป)
๖. เป็นการท่องเที่ยวที่สะท้อนความจริงตามธรรมชาติหรือตามวัฒนธรรม นั้น ๆ โดยไม่ปรุงแต่งหรือปรุงแต่งน้อยมาก

๗. เป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ต้องรีบร้อนทำเวลา แต่ให้ตระหนักถึงวิถีชีวิตที่เนิบช้า (slow life) เพื่อชีวิตที่สงบเย็น

ยังมีอีกคำหนึ่งที่มีความหมายสอดคล้องและสนับสนุนแนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน นั่นคือ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) ดังที่ สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ (๒๕๕๖: หน้า ข.) มีสาระสำคัญว่า ผู้เที่ยว (นักท่องเที่ยว) และผู้ถูกเที่ยว (เจ้าของแหล่งท่องเที่ยว) ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิถีวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวไม่ว่าจากกิจกรรมงานบุญ การทำหัตถกรรม ทรัพยากรธรรมชาติ หรืออื่น ๆ ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์สิ่งใหม่หรือแนวคิด แนวปฏิบัติใหม่อันเป็นที่พึงใจทั้งของผู้เที่ยวและผู้ถูกเที่ยว และยังทำให้ผู้เที่ยว มองผู้ถูกเที่ยวอย่างให้เกียรติด้วยสถานภาพที่เสมอกันหรือสูงกว่าในฐานะภูมิปัญญาชาวบ้าน

นอกจากนี้ ควรพิจารณาจาก ๕ คำถามต่อไปนี้ เพื่อตกผลึก ความรู้ ความคิดให้ชัดเจน

๑. วัฒนธรรม คืออะไร ?

ความหมายในภาพรวมของ “วัฒนธรรม” คือ วิถีชีวิต (Way of Life) หรือรูปแบบการดำเนินชีวิต (Life Style) หรือผลรวมของระบบความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม จารีต ประเพณี ความสามารถ และอุปนิสัยต่าง ๆ ที่หลอมรวม จนเกิดเป็นลักษณะเด่นของแต่ละกลุ่มชนที่มีทั้งขนาดใหญ่และขนาดย่อยลงมา สำแดงความเป็นเชื้อชาติ เป็นชุมชน โดยส่วนใหญ่แล้ว วัฒนธรรมมักเกี่ยวข้องกับระบบความเชื่อ และค่านิยมทางสังคม วัฒนธรรมจึงมิใช่พฤติกรรมที่สังเกตเห็นได้อย่างผิวเผิน แต่เป็นระบบความเชื่อและค่านิยมทางสังคมซึ่งอยู่เบื้องหลัง พฤติกรรมของมนุษย์ วัฒนธรรมจึงเป็นกฎระเบียบหรือมาตรฐานของพฤติกรรมที่ คนในสังคมยอมรับ (เก็บความจาก ยศ สันตสมบัติ, ๒๕๓๗: ๑๑,๓๘๓-๓๘๗) สิ่งสำคัญ คือ วัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพื่อสนองตอบความ

ต้องการของมนุษย์ที่จะออกแบบวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับสถานที่และเวลา
ในขณะนั้น แต่การเปลี่ยนแปลงนั้นควรเป็นไปตามรากฐานวัฒนธรรมดั้งเดิม และ
เปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป เพื่อรักษาความปรองดองของกลุ่มชนและความ
ยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ อันหมายรวมถึงการอยู่รอดทางเศรษฐกิจ
ของมนุษย์ทุกกลุ่ม ทุกชนชาติ มิใช่การพัฒนาเปลี่ยนแปลงอย่างไร้ราก หรือ
ปราศจากการวางแผนที่รอบคอบ การพัฒนาอย่างสุดโต่งทำให้โลกเกิดวิกฤติอย่าง
รุนแรง ดังกรณีการระบาดของไวรัสโคโรนาหรือโควิด-๑๙ เมื่อปลายปี ๒๕๖๒
และจะยังระบอบต่อเนื่องไปอีกนานอย่างไม่รู้วันสิ้นสุด นับเป็นยิ่งกว่าสงคราม
ครั้งใหญ่ที่มนุษยชาติต้องเผชิญอย่างน่าตระหนก เพราะแผ่ร่นมากับสิ่งที่มนุษย์
มองด้วยตาเปล่าไม่เห็น จนพูดกันทั่วไปว่า โควิด-๑๙ คือ วัคซีนฤทธิ์รุนแรงที่ใช้
รักษาอาการป่วยของคนทั้งโลก การแพร่ระบาดของโควิด-๑๙ ส่งผลกระทบอย่าง
มากต่อเศรษฐกิจและสังคม แต่สำหรับด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ
การแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-๑๙ ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งเชิงลบและเชิงบวก
(<https://www.samapan-thainews.com> ประมณต์ กาญจนพิมลกุล
ดร.กรณิการ์ ธรรมพานิชวงศ์ โควิด-19 สร้างทั้งวิกฤติและโอกาสต่อสิ่งแวดล้อม,
สืบค้นเมื่อ ๑๒ เมษายน ๒๕๖๔)

การที่โลกหยุดนิ่งเป็นเวลายาวนานต่อเนื่องเช่นนี้ เป็นปรากฏการณ์ที่
ทำให้ต้องตั้งคำถาม ถามตนเองว่า การพัฒนาอย่างสุดขั้วจนละเมิดความสำคัญของ
ธรรมชาติและวัฒนธรรมนั้น เป็นสิ่งที่ต้องทบทวนอย่างเข้มข้นหรือไม่ โดยเฉพาะ
กิจกรรมการท่องเที่ยวที่ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง จากการเดินทางไปทั่วโลก
ของนักท่องเที่ยว

วัฒนธรรมการท่องเที่ยว จึงเป็นความพยายามที่จะสร้าง “ลักษณะ
พึงประสงค์” ให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างมีมูลค่า (cost) และคุณค่า (value) ที่เกิด
แก่ประชาคมหรือชุมชนหรือชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับสถานที่หรือแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ
(ผู้ถูกเที่ยว) และเกิดแก่นักท่องเที่ยว (ผู้เที่ยว) นั่นคือ การสร้างวัฒนธรรมหรือรูปแบบ

ที่ดีให้แก่ตัวนักท่องเที่ยวเอง เพื่อเป็น “นักท่องเที่ยวพึงประสงค์” โดยมีเป้าประสงค์ เพื่อทำให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สร้างผลกำไรทั้งด้านความคิด ความรู้ รายได้ แก่ผู้เที่ยวและผู้ถูกเที่ยว (ย้ำว่าหมายถึงชาวบ้านที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ) อย่างเสมอภาคกัน ทั้งก่อให้เกิดการร่วมมือกันดูแลรักษา สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคมวัฒนธรรม ให้เกียรติในกันและกัน โดยปราศจากอคติทางวัฒนธรรม ทลายกำแพงความไม่เข้าใจในวัฒนธรรม ที่แตกต่างจากวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวคุ้นเคย เพื่อนำมาสู่ “การท่องเที่ยว อย่างยั่งยืน”

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) เป็นคำที่เพิ่งมีการ นำมาใช้เมื่อไม่นานมานี้ น่าจะมาจากแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน คำว่าการท่องเที่ยว ที่ยั่งยืน หากทำความเข้าใจอย่างง่ายที่สุด คือ การท่องเที่ยวอย่างมีความสุข ไปจนชั่วลูกชั่วหลาน ความยั่งยืนนี้ครอบคลุมไปถึงแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ และชุมชน ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ แหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ ยังหมายถึงแหล่ง ท่องเที่ยวทางธรรมชาติและทางสังคม วัฒนธรรมประเพณีหรือวิถีชีวิตของชุมชน ความยั่งยืนนี้ยังมาจากรายได้ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องยาวนาน มิใช่ได้มาในระยะเวลา อันสั้นหรือเพียงยี่สิบสามสิบปี แต่ต้องต่อเนื่องยาวนานเป็นร้อย ๆ ปี นอกจากนี้ ก็คือ ความยั่งยืนยาวนานของแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ ที่จะไม่เสื่อมสภาพหรือเสื่อมค่าลงไป ในเร็ววัน หลังจากมีกิจกรรมท่องเที่ยวแล้ว กล่าวอย่างสรุป คือ การท่องเที่ยว อย่างยั่งยืนต้องรักษาสมดุลระหว่างความเป็นมนุษย์ สังคม วัฒนธรรม และ ธรรมชาติ เพื่อความสุขของสรรพชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีและยาวนาน

ดังนั้น การพยายามสร้างวัฒนธรรมการท่องเที่ยว จึงส่งผลโดยตรงต่อ การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนทั้งใน ๓ เสาหลักของความยั่งยืน อันประกอบด้วย ๑. สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ๒. สิ่งแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม ๓. รายได้ ทางเศรษฐกิจที่ทำให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายโดยเฉพาะชุมชนอยู่ได้

๒. ทำไมมนุษย์ต้องเดินทางท่องเที่ยว ?

คำตอบของคนรุ่นใหม่

- อยากรู้ อยากเห็นสิ่งแปลกใหม่ทั้งที่เป็นธรรมชาติ ผู้คนและวัฒนธรรม โดยเฉพาะในสังคมทุนนิยมที่กระแสแข่งขันรุนแรงมาก คนส่วนใหญ่ทำงานหนักเพื่อหาเงินมาก ๆ จนเกิดความเครียด จำเป็นต้องหาวิธีปลดปล่อยความเคร่งเครียดด้วยการเดินทางท่องเที่ยว สนุกสนาน สราญอารมณ์

- นักท่องเที่ยวบางส่วนก็ต้องการเดินทางท่องเที่ยวที่ท้าทาย ต้องการผจญภัย ผาดโผน เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศให้หลุดจากกรอบชีวิตที่ซ้ำซากจำเจ ภาววิสัยรุ่นอาจใช้คำว่า ท่องเที่ยวแบบให้มันส์และสะใจแก่ชีวิต

คำตอบของคนรุ่นก่อน

เนื่องจากในอดีต เทคโนโลยีเกี่ยวกับการเดินทาง ยังไม่ทันสมัย ไม่สะดวกสบายและรวดเร็วอย่างในสมัยนี้ การเดินทางไกลจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่งจึงเป็นอุปสรรคให้ผู้คนไม่ค่อยจะเดินทางนัก หนทางที่ทุรกันดาร และต้องรอความเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล เช่น ต้องรอฤดูมรสุมพัดพาเรือใบ คนยุคก่อนจึง “รอนแรม” โดยอาจมีวัตถุประสงค์ในการเดินทางที่ “ไม่ใช่เพื่อการท่องเที่ยวหาความสำราญโดยตรง” แต่มีเป้าหมายเพื่อ

- จาริกแสวงบุญ เป็นกิจกรรมอันเกิดจากศรัทธา เช่น ชาวมุสลิมไปเมกกะเพื่อประกอบพิธีฮัจญ์ ชาวไทยรอนแรมไปนมัสการรอยพระพุทธรูปบาท สระบุรี / เดินขึ้นเขาคิซฌฎฏ จันทบุรี / ชาวไทยล้านนาเดินทางไปไหว้พระธาตุปีเกิด เป็นต้น

- เพื่อการค้าขาย แลกเปลี่ยนสินค้าแปลก ๆ ใหม่ ๆ ในต่างแดน เป็นเรื่องของการแสวงหาผลกำไร สร้างความร่ำรวย นั่นคือ การแพร่กระจายของสินค้าจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง ทั้งระยะใกล้-ไกล เส้นทางค้าขายสมัยโบราณ จึงเป็นเส้นทางของการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมจากซีกโลกหนึ่งไปยังอีกซีกโลกหนึ่งโดยปริยาย เช่น

